

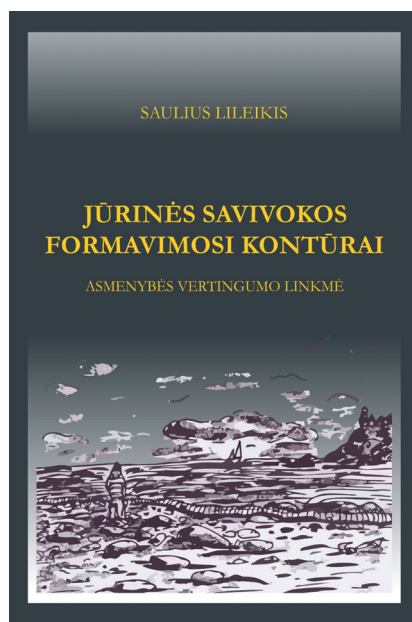
Jūrinės savivokos ir asmenybės vertės mokslinis įprasminimas

Lileikis S. Jūrinės savivokos formavimosi kontūrai: asmenybės vertingumo linkmė. Klaipėda: Lietuvos aukštoji jūreivystės mokykla. 2015.

Neseniai Lietuvos aukštoji jūreivystės mokykla išleido trečią socialinių mokslų daktaro Sauliaus Lileikio mokslinę monografiją. Knygos „Jūrinės savivokos formavimosi kontūrai: asmenybės vertingumo linkmė“ anotacijoje rašoma, kad monografijos pagrindą sudaro mokslinis tyrimas, kurio objektas – jūrinės savivokos formavimasis ideologiniu ir psichopedagoginiu požiūriu. Asmenybės vertingumo jūrinėje savivokoje tyrimams bandoma suteikti globalesnę perspektyvą, atsižvelgiant į Europos kultūros raidos transcendentinės reikšmės vertybinį virsmą, skirtą ugdyti asmenybę europinio identiteto puoselėjimo dvasia.

Marinistinės edukologijos, būtent andragogikos, kontekste Lietuvoje, o ir visoje Europoje, jūrinės kultūros ugdymui, ypač vertybiniam, personalistiniam profesiniam rengimui, skirtų aktualių tyrimų nėra daug. Todėl S. Lileikio brandžios pastangos parengti rimtą mokslinę studiją yra labai sveikintinos ir savalaikės.

Mokslinio ištirtumo lygmeniu autorius pagrįstai kelia kompleksinę, tyrimo metu tikrintą, tikslintą ir patvirtintą mokslinę hipotezę, kad į jūrinės savivokos formavimosi tyrimų problematiką integruojant ideologinį ir psichopedagoginį lygmenį sąveikos su jūra atžvilgiu, individualiu būdu transcenduojant virš kasdienybės, atsižvelgiant į psichologinį poveikį, orientuojantis į žmonijos dvasinėje raidoje užkoduotą

transcendentinio idealo vertybinį virsmą, išsiskleidusį klasikiniėje Europos kultūroje, – dėsningai ryškėja asmenybės gebėjimas stiprinti savo vertingumą.

Tyrimo problemą mokslininkas grindžia vertybinių idealų sistema, kuri iš dalies reiškiasi Tarptautinėje konvencijoje dėl jūrininkų rengimo, atestavimo ir budėjimo normatyvų (2010), visybiško ugdymo paradigmoje, idealizmo, humanizmo, egzistencializmo, egzistencinės fenomenologijos, neotomizmo filosofijos kryptyse.

Tarptautinė konvencija dėl jūrininkų rengimo, atestavimo ir budėjimo normatyvų greta kitų principų reglamentuoja socialinę atsakomybę jūrų versle, žmoniškumą, pagarbą žmogaus orumui. Monografijos autoriaus teigimu, konvencijos vertybinė dvasia reikšminga tiriant ir vertinant jūreivystės studentų profesinę savivoką bei jūrinės savivokos internalizacijos būklę.

Visybiško ugdymo paradigma skatina ugdyti visas asmenybės galias visų – biologinių, psichologinių, dvasinių – poreikių, horizontaliuoju ir vertikaliuoju žmogaus būties lygmeniu, edukacinio tenkinimo kontekste. Mokslininkas šia paradigma universaliai grindžia viso žmogaus jūrinės savivokos plėtrą ontologiniu požiūriu.

Idealizmas pabrėžia žmogaus dvasinio prado primatą, dvasinę jo prigimtį. Autorius idealizmą sieja su asmenybės ugdymu, kurį aksiologiniu jūrinės savivokos lygmeniu grindžia transcendentinės reikšmės idealu, teikiančiu galutinę žmogiškosios būties prasmę, skatinančiu laisvos asmenybės ugdymąsi, užtikrinančiu jos saviraišką.

Humanizmas pabrėžia dvasinį asmenybės pradą ir laiko jį įgimtu asmens dvasios kultūros ugdymosi pamatu. Mokslininko teigimu, hodegetiniu jūrų ekologijos požiūriu nuo humanistinio antropocentrizmo kryptant pragmatinio biocentrizmo linkme kyla grėsmė ekologinę atsakomybę priskirti ne žmogui, o gamtos savireguliacijai. Jūrinės savivokos internalizacija humanistiniu asmenybės laisvės aspektu leidžia geriau suvokti egzistencinį žmogaus vertingumą.

Egzistencializmas nurodo vienišo žmogaus, susidūrusio su nežinomybe ir jam priešku pasauliu sausumoje ir jūroje, baimę.

Egzistencinė psichologija autorius grindžia platesnį fizinį bei intelektualinį akiratį teikiančią jūrinės savivokos formavimąsi, kuris gali padėti žmogui įveikti būties tragizmą, gerinti emocinę būseną, rasti savitą paguodą, džiaugsmą, įgyti aukštesnę savivertę, fenomenologiškai įprasminti trapią savo būtį.

Egzistencinė fenomenologija, gilų susirūpinimą pasaulio problemomis paverčianti rūpesčiu žmogumi, mokslininko požiūriu, galioja kaip patirtinio ugdymosi pagrindas ir yra labai reikšminga sąveikaujant su jūros reiškiniais, formuojantis jūrinę savivoką, ieškant savo asmenybės vertingumo raiškos, kuriant autentišką santykį su savimi, gamta, socialine tikrove.

Neotomizmas pirmenybę teikia personalizmui, pabrėžia dvasinę žmogaus prigimtį bei paskirtį, iškelia žmogų virš kasdienybės ir teikia pagrindą ugdantis jūrinę savivoką bei derinant antro-, socio- ir teocentrinį idealą puoselėti asmenybės tvarumo kultūrą.

Šia ugdymo idėja mokslininkas grindžia jūrinės savivokos formavimąsi Europos kultūros tradicijoje, atsižvelgiant į transcendentinį idealą, lėmusį asmenybės savivertės bei orumo pajautą, mąstymo laisvę, atsiribojimą nuo suabsoliutinto gamtos veiksnio. Monografijos europietiškamui autoriui pagrįstai priskiria neotomizmo skelbiamus

transcendentinės reikšmės idealus, kurie yra aktualūs puoselėjant Europos identitetą ir ateityje.

S. Lileikio atlikto kompleksinio tyrimo tipas – teorinis deskriptyvinis, empirinis diagnostinis, kokybinis fenomenologinis (pusiau giluminis), iš dalies kiekybinis. Edukologinių tyrimų metodologinis posūkis į kokybinę paradigmą leidžia taikyti įvairesnius metodus, derinti juos su kiekybiniais metodais rezultatų tikslumo parametrus optimizuoti.

Monografijoje teikiami ir apibūdinami mokslininko taikomi teoriniai ir empiriniai tyrimo metodai. Kadangi klasikiniam tyrimui būdingas nenutrūkstamumas, išlieka Europos kultūros asmenybinė-jūrinė vertė, metodologinių nuostatų kontekste klasifikuojamos tyrimo metodų grupės: mokslinės literatūros apie jūrinės savivokos formavimąsi, atsižvelgiant į asmenybės vertingumą, retrospektyvinė, komparatyvinė, meta- ir ekstrapoliacinė, euristinė analizė; jūrų laivavedybos nuolatinųjų studijų trečio kurso studentų – būsimų jūrininkų – patogioji atranka, instruktuojamasis interviu, apklausa raštu (anketinės apklausos procedūra) taikant atvirus klausimus, savirefleksiją, laisvų asociacijų metodą; jūreivystės studentų jūrinės savivokos internalizacijos būklės – turinio fenomenologinė analizė (pagal kognityvųjį, emocinių išgyvenimų, aspiracijų ir elgesio lygmenis), interpretacija, redukcija, klasifikacija, sisteminimas; hipotetinis jūrininkų rengimo, plėtojant jūrinę savirovą asmenybės vertingumo požiūriu, prognozuojamasis modeliavimas, sintezė.

Teorinį tyrimo rezultatų naujumą S. Lileikis grindžia moksliniais argumentais. Lietuvoje, atsižvelgiant į asmenybės vertingumo problematiką sąveikos su jūra atžvilgiu ir jūrų verslu, pirmą kartą kompleksiskai atskleisti jūrinės savivokos formavimosi dėsningumai.

Remiantis empirinio tyrimo rezultatais sukurtas jūrinės kultūros ugdyme taikytinas jūrinės savivokos plėtros, rengiant jūrininkus, hipotetinis prognozuojamasis modelis. Praktinė tyrimo vertė grindžiama konstruktyviojoje darbo dalyje teikiamomis mokslinėmis išvadomis-gairėmis jūrinei savivokai plėtoti.

Konkretinant tyrimo tematikos parametrus, svarbu pažymėti, kad mokslininkas atskiruose monografijos skyriuose apibūdino europinės jūrinės savivokos transcendentinio idealo bruožus, išryškino jūrinės savivokos formavimosi sąlygas viduramžiais ir naujaisiais laikais, išanalizavo bendruosius ir sveikatinamuosius jūrinės savivokos ugdymosi veiksnius, ištyrė jūros suvokimo psichologinį mechanizmą, jūrinės savivokos profesinį matmenį, kokybiniais metodais nustatė jūreivystės studentų jūrinės savivokos internalizacijos būklę.

Pirmajame skyriuje („Europinės jūrinės savivokos transcendentinis idealas“) autorius apibūdina europinės jūrinės savivokos transcendentinio idealo bruožus vertybinio virsmo požiūriu, teigia, kad dėl kosmoso mentalinio uždarmo pagoniškojoje pasaulėjautoje formuojasi gana uždara jūrinė savivoka, skatinanti vandenų sudievinimą, jūros kaip paslapties išgyvenimus.

Ikimonoteistinėje epochoje egzistencinės laisvės pojūtis ideologiškai nepagrįstas transcendencija – asmenybės vertingumas nelaikomas išskirtine kokybe tarp kitų kosminės gamtos elementų.

Monoteistinis savimone virsmas žydų civilizacijoje, mokslininko tvirtinimu, jūrinei savivokai atveria transcendentinę perspektyvą, kur šalia gamtos – jūros ir sausumos – iškyla Visatos Kūrėjas, kurio vardas – Meilė. Išlaisvėjusi savimone ugdo naują jūros

sampratą, kad Kūrėjo iš meilės sukurti vandenys nėra dievų buveinė, tačiau kūrinys, su kuriuo galima drąsiai ir atsakingai sąveikauti.

Asmenybės vertę autorius traktuoja aukštesniu lygiu – iš meilės sukurtas žmogus pradeda suvokti esminę savo paskirtį – mylėti, laisvėti, kultūrėti.

S. Lileikis atskleidžia krikščionybės pratęstą iš meilės sukurtų vandenų ir žmogaus idėją, kuri suformuoja klasikinę Europos mentalitetą, leidžiantį jūrinei savivokai vystytis, vienuolynuose kylant universitetams, plėtojant jūrų geografinius atradimus, mokslą, visuotinę švietimą, steigiant jūreivystės mokyklas. Autoriaus teigimu, suvokus mylinčio Kūrėjo tapsmą žmogumi, asmenybės vertė padidėja labiausiai.

Kita vertus, mokslininkas nurodo, kad transcendencijos suvokimui nykstant žmogus sau leidžia pragmatiškiau žvelgti į jūrą – besaikis jūros turtų eksploatavimas ir tarša sukelia globalias ekologines problemas, kurios spręstinos integruojant darnaus vystymosi konvencijas ir antropologiškai pagrįstą sąmoningos asmenybės ugdymą.

Antrajame skyriuje („Jūrinės savivokos ugdymosi sąlygos viduramžiais“) autorius nurodo, kad viduramžių epocha – gana prieštaringa, dėsningai besikeičianti. Mokslininkas netradiciškai derina skirtingus tos pačios epochos virsmus bei reiškinius, nurodo, kad biblinės jūrų mitologijos grėsmingus įvaizdžius, figūruojančius kaip jūros baimės veiksnius, vėlyvaisiais viduramžiais pranoksta vienuolinio švietimo Europoje židiniai – universitetai, susiję su ne vien aneksinėmis jūrų misijomis.

Vėlyvųjų viduramžių jūrinės savivokos socialinė situacija ideologiškai pažangesnė, pamažu pripažįstamas jūrų sektorius, vertybinio požiūrio į jūrininko asmenybę ribos plečiamos. Atskirose jūrų valstybėse jūrininkams kuriama socialinės rūpybos sistema, jie pradeda įgyti socialines garantijas.

Trečiajame skyriuje („Naujųjų laikų impulsai jūrinei savivokai“) autorius išryškina, kad naujaisiais laikais protestantizmo epochoje plinta doktrina, kad žmogus turi susivokti kaip mylinčio Kūrėjo jam padovanotos jūros šeimininkas, kuris nepasitenkina krikščioniškąja jūrų mitologine tradicija ir siekia ją papildyti betranscendente, bet iškilia ir psichologiškai įtaigia ikikrikščioniškąja.

Tai turėjo įtakos tam, kad Šiaurės Vakarų Europoje integralus asmenybės vertybinio ugdymo sociokultūrinis turinys jūrinėje savivokoje užleido pozicijas formaliajam pragmatizmui, išskirtinai empiriniam mokslui, ekologiniu požiūriu pernelyg aktyviam jūrų funkcionalizmui, sparčiai plėtojant prekybinius jūrų laivynus. Suklesti medicininė ir hodegetiniu požiūriu paviršutiniška kultūrinė pajūrio rekreacija.

Mokslininko teigimu, asmenybės vertingumas socialiai iškeliamas ne kaip pareiga darniai technologiškai sąveikauti su jūra ir visybiškai tobulėti, tačiau ribotesniu apčiuopiamos naudos ir geros savijautos poreikių tenkinimu.

Atsisakius viduramžiškų jūrinę savivoką ribojančių kraštutinumų, jūra beatodairiškai ir destruktvyviai išnaudojama, ilgainiui sukeliama didelės ekologines problemas.

Ketvirtajame skyriuje („Jūrinės savivokos ugdymosi bendrieji veiksniai“) autorius atskleidžia asmenybės – socialinės interakcijos subjekto – jūrinės savivokos tapsmū būdingą preinterakcinę intuityvios prigimties raišką, kuri socioaksiologiniu lygmeniu objektyviai ir subjektyviai vertinama, formuojama ir transformuojama. Jūrinės savivokos raidą skatinantis jūrinių įvykių intuityvus ir kūrybiškas mitologizavimas asmenybės

kreipia save vertinti egzistenciškai, veiklą įprasminant natūraliai ir individualiai besiskleidžiančiame ideologiniame kontekste.

Laikydamasis asmenybės vertingumo ir savivertės ugdymosi hodegetinio požiūrio, S. Lileikis teigia, kad psichologiškai paveikus jūrinės savivokos formavimosi virtualusis lygmuo reiškiasi ambivalentiškai, konkuruojant ekologinėmis vertybėmis pasižyminčiai idealinės dvasios jūrų dokumentikai ir vien merkantiliškoms jūrinių reklamų psichologinėms manipuliacijoms.

Reguliariai sąmonėjančios ir savarankiškos asmenybės tiesioginė jūros patirtis sudaro natūralų ontologinį ir antropologiškai priimtina psichologinį pagrindą jūrinei savivokai ugdytis visybiškoje, giliojoje ir fenomenologiškai pagrįstoje vertybinėje žmogaus sąveikoje su savimi.

Penktajame skyriuje („Jūrinės savivokos mechanizmo psichoedukacinės prielaidos“) autorius, remdamasis jūros suvokimo psichologiniu mechanizmu, teikia ugdomosios jūrinės savivokos aktualizavimo hipotetinį modelį, keldamas idėją, kad, nepaisant mokslui būdingo objektyvistinio tyrimų duomenų bei procesų kategorizavimo, asmenybės jūrinės savivokos ugdymosi pagrindine vertybine sąlyga tikslinga laikyti konstruktyvaus jos autonomiškumo išsaugojimą subjektyviai savivertės sklaidai, savirealizaciniam ir atsakingam integravimuisi gyvenime.

Šeštajame skyriuje („Sveikatinamosios jūrinės savivokos plėtros aspektai“) mokslininkas rekomenduoja plėtoti sveikatinamąją jūrinę savivoką, atsižvelgiant į šiuolaikinio mokslo pasiekimus, tikslingai pažįstant ir pripažįstant jūros dumblių gydomąjį ir sveikatinamąjį efektą.

Kadangi sveikata yra prioritetas ir integralus žmogaus gyvenimo poreikis, jūrinis sveikatos ugdymasis suteikia kryptingo psichofizinio tobulėjimo galimybių, prasmingai išgyvenant save ir priimant gyvybiškai įprasminimą savo vertingumą.

Septintajame skyriuje („Jūrinės savivokos tapsmo profesinis matmuo“) autorius tiria jūrinės savivokos profesinį matmenį ir jūreivystės studentų jūrinės savivokos internalizacijos būklę.

Rengiant jūrininkus aukštosiose mokyklose pagal ES aukštojo mokslo direktyvas, ugdoma jūrininko asmenybė, plėtojant sociokultūrinių ir dalykinių jo kompetencijų visumą, kuri postprotestantiškoje Vakarų visuomenėje dezintegruojama, kai technologijoms ir darbo situacijoms kintant technologinis jūrininkų rengimas sureikšminamas. Antropologinė metodologija padeda išlaikyti teisingą žmogaus prigimties sampratą, organizuoti jūrininkų personalinės ir socialinės kultūros ugdymą, atsižvelgiant į iš esmės nekintančius jūrininkų poreikius darbe. Mokslininko požiūriu, jūrinę savivoką formuojant profesiniu lygmeniu, prioritetas teiktinas jūrininko pašaukimo ugdymo filosofijai, kurios idealų pripažinimas padeda puoselėti psichinę, dvasinę ir iš dalies fizinę sveikatą.

Aštuntajame skyriuje („Jūreivystės studentų jūrinės savivokos internalizacijos būklė“) S. Lileikis nustato, kad jūreivystės studentų jūrinės savivokos transcendentiniu lygmeniu išgyvenamas jūros paslaptis siejamas su asmenybės profesionalumo, savivertės ir atsakomybės raiška.

Skelbiami tyrimo rezultatai rodo, kad egzistenciniu jūrinės savivokos lygmeniu studentai savyje atpažįsta saviraidos ir išpareigojimo mąstymo procesus. Jūrą būsiami jūrininkai laiko gyvybės šaltiniu ir esmingai ją sieja su ekologiška veikla.

Studentų jūrinės savivokos ugdymosi bendrųjų veiksmų požiūriu vyrauja teigiama socialinė interakcija, vertybinis išipareigojimas, mitologiškai įprasminamas kūrybinis įkvėpimas, aktyvūs pažinimo procesai, savivertės suvokimas.

Virtualiai patiriama jūra asmenybę ugdo, kelia savivertę, bet vertybiškai paveiki tiesiogiai išgyvenama jūra skatina teigiamus jausmus, pažintinius siekius ir visybišką savivertės raidą.

S. Lileikio registruotos studentų jūros suvokimo mechanizmo fenomenologinės rekonstrukcijos pasižymi jūrinės savivokos branda, praktiškumu, didaktiniais elementais.

Būsimų jūrininkų sveikatinamoji jūrinė savivoka reiškiasi jos svarbos suvokimu, gera savijauta, pažintiniais siekiais, sveikatinamąja veikla, savivertės išgyvenimais. Mokslininkas nurodo, kad profesinei studentų jūrinei savivokai būdinga natūrali raida. Pradedama nuo rekreacijos, neišraiškingo jūrinio elgesio ir neišugdytos savivertės.

Profesinės tapatybės paieškos tęsiamos jūreivystės studijose, brandžiau ir vertingiau elgiamasi. Išbandomas jūrininko profesijos pasirinkimas praktikoje, tai ugdo praktikanto asmenybę, skatina patirti teigiamus jausmus ir pažintinius saugumo siekius, tinkamai elgtis, adekvačiau save vertinti.

Teikdamas mokslines rekomendacijas autorius pagrįstai siūlo jūrinės savivokos plėtrą, rengiant jūrininkus aukštojo mokslo sistemoje, laikyti vientisu procesu, apimančiu laikotarpį iki studijų, taip pat studijų ir praktikos etapus.

Jūrinėje valstybėje jūrininkai rengtini visybiškai, jūrinėje savivokoje išskiriant asmenybės vertingumo pagrindą.

Bendroji pilietinė ir profesinė jūrinė savivoka kompleksinės naudos požiūriu ugdytina strateginiu, taktiniu ir operatyviuoju lygmeniu įprasminant vyriausybės, verslo ir švietimo sistemos konstruktyvų bendradarbiavimą.

Visi aptarti jūrinės savivokos formavimosi kontūrai monografijoje atskleidžiami mokslinė logika pagrįstomis prielaidomis, atsižvelgiant į asmenybės santykio su jūra ir savimi vertybinį pobūdį.

Tai solidi, originali, pasižyminti mokslinio tyrimo duomenų bei konceptualių įžvalgų gausa, metodologiškai ir metodiškai pagrįsta, turinti teorinę bei praktinę reikšmę mokslinė monografija, kuri skirta ne tik tiksliniam adresatui – mokslininkams ir doktorantams, tačiau gali būti aktuali visiems jūrinės savivokos moksliniais klausimais besidomintiems.

Prof. habil. dr. *Ona TIJŪNĖLIENĖ*
Klaipėdos universitetas